

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕАТРАЛЬНО-МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ (1991–2013 рр.)

У статті досліджується діяльність театрів та музичних колективів Збройних Сил України. Зазначається, що вони мали велике значення в організації дозвілля та відпочинку військовослужбовців і членів їх сімей. Для здійснення театральної діяльності у військових підрозділах значну підтримку та допомогу надавало військове керівництво і комерційні структури. Акцентується увага на активній гастрольній діяльності артистів, під час яких вони відвідували багато віддалених військових гарнізонів з виставами та концертами, підвищуючи культурний рівень військовослужбовців та членів їх сімей. Наголошується, що дозвілля та відпочинок військовослужбовців відіграє значну роль у знятті фізичного і психологічного навантаження, яке накопичується в процесі військової служби.

Ключові слова: театральна діяльність, ансамбль, оркестр, театр, військовослужбовці, Збройні Сили України.

Розвиток Збройних Сил України (далі – ЗСУ) на сучасному етапі базується на повазі до прав військовослужбовця. Це вимагає нової ментальності, іншої системи цінностей і ставлення до особистості військовослужбовця. Військова практика останніх років показала, що якісне виконання службових задач, ефективність діяльності органів і підрозділів ЗСУ напряму залежить від рівня загальної і професійної культури військовослужбовців, стану морально-психологічного клімату в колективі.

Задоволення культурних і духовних потреб військовослужбовців і членів їх сімей мають великий вплив на якість виконання службово-бойових завдань, формування у них патріотичної свідомості та високих морально-психологічних якостей.

У ЗСУ театральна діяльність має велике значення. Вона сприяє збагаченню духовного світу військовослужбовців на основі залучення їх до духовних цінностей українського народу і його війська, кращих зразків української та світової культури, відновленню втрачених сил, згуртує колектив, урізноманітнює військову службу, сприяє прояву свободи, творчої реалізації естетичних здібностей і потреб кожного військовослужбовця.

Актуальність статті полягає у потребі вивчення питання організації театральної діяльності в ЗСУ в 1991-2013 рр. та її впливу на морально-психологічний стан військовослужбовців та членів їх сімей. В силу обставин, що склалися в Україні, велику роль у знятті психологічного навантаження, яке накопичується під час виконання обов'язків військової служби, відіграє дозвілля та відпочинок військовослужбовців. Саме від належної організації дозвілля та відпочинку залежить працездатність військовослужбовців на наступний день і навіть цілий тиждень. І саме тут не останню роль посідає театральна діяльність.

Дослідженню даного питання присвячено ряд публікацій. Зокрема, інформацію про розвиток військового театру містять публікації Л. Загороднюка¹, О. Щербакова². Діяльність пісенних колективів проаналізовано в статтях В. Климюка³, Г. Темка⁴. Однак, комплексного дослідження з проблеми розвитку театральної діяльності в ЗСУ нема.

Аналіз архівних матеріалів свідчить, що органи військового управління у справі формування мережі військових установ і підрозділів культури намагались як можна ширше охопити всю культурну сферу. Прикладом тому є їх діяльність щодо розвитку в ЗСУ театального та пісенного мистецтва.

Військова служба забирає дуже багато часу та емоційних сил, і з часом, коли приходить відчуття якоїсь внутрішньої пустоти та розгубленості перед світом, то тоді саме театр позитивно впливає на людину: створює емоційні імпульси до різного роду діяльності, виконує величезну виховну роль, піднімаючи різні філософські питання, і тим самим сприяє формуванню якостей, необхідних для внутрішнього, духовного розвитку, сприяє усвідомленню та відчуттю себе як особистості.

У спадок від радянської армії в ЗСУ залишився Драматичний театр Прикарпатського військового округу. У перші роки незалежності творчий колектив театру займався пошуком репертуару, який відповідав би завданням розбудови національної армії, а саме: української драматургії. Театр зіткнувся з труднощами, які полягали у незадовільному володінні артистами українською мовою; незначною кількістю вітчизняних п'єс на армійську тематику; зміні керівництва та режисури театру.

Великий внесок у розвиток армійського театру зробив режисер В. Щербаков. Він налагодив систему навчання артистів українській мові, в театральній творчості звернувся до вітчизняної класики, а з часом і до світової. Його сцена стала експериментальним майданчиком. Розуміючи неможливість втрати значної кількості російськомовного глядача, режисер частину вистав ставив російською мовою, чим намагався вирішити фінансові проблеми в театрі та надати можливість вижити артистам. Режисер намагався відродити в театрі головний принцип його існування: «Бути театром про армію і театром для армії». Він здійснив понад 50 режисерських постановок, з яких 80% патріотичного спрямування.

У 2004 р. в театрі проходять прем'єрні вистави: «Фея гіркокого мигдалю», «Чоловічий рід. Однина», «Одружись зі мною, не пожалкуеш», «Старомодна комедія» та ін. Не забули в театрі і про дітей. Перед Новим роком поставили дитячу виставу «Святий Миколай». Драматичний театр Прикарпатського військового округу здійснював активну гастрольну діяльність, зокрема у 2005 році виїзні вистави театру відвідало понад 5 тисяч військовослужбовців та членів їх сімей.

У 1993 році був створений Драматичний театр ЗСУ. Театр виник на базі театру-студії «Дзвін», що зорганізувався у вересні 1989 року. Фундаторкою «Дзвону» була Н. Заболотна – здібна організаторка і прекрасна акторка.

Учасники театру-студії «Дзвін» часто виїздили у військові частини з концертами – то були естрадні номери, уривки з вистав, вірші, пісні. Безпосередньо спілкувалися з глядачами – молодими вояками, – запрошуючи на сцену тих, хто виявляв бажання показати своє вміння співати, грати чи танцювати. Це створювало відчуття дружньої, доброзичливої атмосфери спілкування, сприяло виникненню кращого взаєморозуміння між акторами та військовослужбовцями.

Основним репертуаром театру-студії «Дзвін» були драматичні вистави, в яких відображалася складна й трагічна доля українського народу та проблеми його сьогодення⁵.

Так у процесі творчої діяльності театру-студії «Дзвін» виникла ідея створити перший театр Збройних Сил України. Театр під керівництвом головного режисера К. Ленартовича їздив з гастрольями по всій Україні. Зокрема артисти театру у липні 1994 року виступили перед військовослужбовцями ВМА України, комендантським батальйоном, Севастопольським військово-морським інститутом та членами їхніх сімей. Вони виконували театральні сценки, співали пісень, читали вірші та прозу⁶.

Наприкінці липня 1994 р. у Центрі культури, просвіти і дозвілля Збройних Сил України відбулася прем'єра спектаклю В. Мороза «Це ти, Моцарте?», яку поставив перший Драматичний театр ЗСУ.

Перед початком прем'єри виступив начальник Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України генерал-лейтенант А. Кобзар, який привітав акторів-учасників вистави, побажавши їм творчих успіхів, спрямованих на успішне здійснення патріотичного виховання молодих воїнів на кращих зразках творів вітчизняних та зарубіжних митців. Адже набуваючи професійної військової підготовки, військовослужбовці мають активно прилучатися й до духовної культури⁷.

Характерною ознакою організаційно-творчої діяльності театру стала оперативність, з якою митці відгукнулись на актуальні проблеми життя. Начальник театру в підготовчий період гастролей особисто відвідував військові гарнізони⁸.

Аналізуючи творчі здобутки Драматичного театру ЗСУ, можна зробити висновок, що колектив працював над творами різноманітних жанрово-стильових структур: «Циліндр», «Святий та грішний», «Ніч в палаці султана Махмета», «Еклезіаст», «Жорж Данден» Ж. Мольєра⁹.

У 1998 році в театрі виникли розбіжності між художньою радою і головним режисером К. Лінартовичем в поглядах щодо репертуару. Головний режисер К. Лінартович прагнув творчих змін, тому прийняв до роботи власну п'єсу не погодившись з художньою радою. Такі його дії призвели до конфлікту і до його звільнення¹⁰.

Після цієї події театр занепав у творчому сенсі і припинив своє існування 14 серпня 1998 року¹¹.

У 2007 році також був ліквідований Драматичний театр Прикарпатського військового округу.

Усвідомлюючи значну роль в організації дозвілля і відпочинку військовослужбовців музики і пісні, завдяки ініціативі головного військового диригента Київського військового округу Г. Гри-

гор'єва та його заступника В. Деркача, органи військового управління вже 12 липня 1992 року сформували Військово-оркестрову службу ЗСУ у складі Головного штабу ЗСУ¹².

У вересні 1992 року на базі військового оркестру штабу Київського військового округу створили Зразково-показовий оркестр ЗСУ, який став провідним творчим колективом України. Першим твором, що виконав оркестр був Гімн України, виконання якого у ЗСУ було введено ще 20 лютого 1992 року Наказом Міністра оборони України №16¹³.

В оркестрі було понад 100 музикантів, об'єднаних в різножанрові групи: духовий оркестр, репертуар якого складався з творів українських та закордонних композиторів; естрадний оркестр (біг-бенд), котрий виконував джазові композиції та популярну естрадну музику; джаз-бенд (діксіленд) – виконував традиційну джазову музику; фольклорний гурт – це солісти-вокалісти й танцювальна група.

Діяльність оркестру була різноманітною: виступи в багатьох частинах та навчальних закладах ЗСУ, на радіо, телебаченні, обслуговування візитів іноземних урядових делегацій, участь у фестивалях, конкурсах, марш-парадах, плац-концертах. Наприклад, 3 квітня 1993 року, під керівництвом начальника оркестру В. Яковенко, музика оркестру лунала на фестивалі «Тріанта» в Голландії. Крім того український колектив став лауреатом премії польського фестивалю «Золота ліра», отримав приз глядацьких симпатій у Швеції та титул почесного оркестру французького м. Тарасконі¹⁴. Під керівництвом Г. Григор'єва були також створені оркестри ВМС та ВПС України.

Діяльність військових музичних колективів ЗСУ свідчить, що з перших днів існування ЗСУ, вони спрямували свою роботу на концертну діяльність; мистецьку та репертуарно-методичну роботу; міжнародне представництво культури України та її ЗСУ¹⁵.

Проте, протягом 1992–2005 рр. залишались не вирішеними питання придбання нових інструментів та апаратури, організації концертно-гастрольної діяльності¹⁶.

1 лютого 1994 р. вводиться в дію Директива Міністерства оборони України № Д-6 «Про організацію культурно-виховної, просвітницької роботи та дозвілля військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України». Директивою визначалися форми, методи та засоби культурно-виховної, просвітницької роботи в ЗСУ – організація любительських об'єднань клубів за інтересами; створення нових вистав та концертних програм, кінофільмів, зразків образотворчого мистецтва, народної творчості, розвиток всіх її видів і жанрів тощо.

У ЗСУ був організований та проведений фестиваль української військово-патріотичної і маршової пісні «Червона калина», який проводився як культурно-мистецький захід на конкурсних засадах за напрямками: хор, співана поезія, дума, естрадна пісня, рок. У кожному напрямі визначалися переможці за кращу військово-патріотичну пісню, за кращу маршову пісню, за краще аранжування творів, за кращий хор, за кращий ансамбль. Однією з умов фестивалю було те, що всі твори повинні виконуватися українською мовою¹⁷.

На думку начальника управління виховної роботи – заступника начальника Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України Г. Темка: «Цікаво, на високому організаційному і художньому рівні пройшли концерти в гарнізонах Івано-Франківська, Львова. Але все-таки кращими були концерти у Вінниці та Одесі. Напевне тому, що тут значну увагу цим заходам приділили командуючий Військово-Повітряними Силами генерал-лейтенант В. Антоненко та командуючий військами Одеського військового округу генерал-полковник В. Шкідченко вони постійно цікавилися ходом проведення фестивалю у військових частинах, а на заключному етапі надали практичну допомогу і самі прийшли подивитися концерт»¹⁸.

Отже, коли вище військове керівництво надавало підтримку і дієву допомогу у проведенні організації різноманітних культурно-просвітницьких заходів покликаних урізноманітнити діяльність військовослужбовців у позаслужбовий час, то вони, як правило, мали великий успіх.

У цих гарнізонах, крім концертів, були організовані виставки образотворчого мистецтва самодіяльних художників, а також художньої фотографії, народної вишивки та дитячого малюнка. У концертах взяли участь і надали шефську допомогу професійні артисти: В. Туринець, А. Горчинський, П. Зібров та ін.

Організація відпочинку і дозвілля військовослужбовців має велике значення для якісного виконання ними службових обов'язків. Однак потрібно зауважити, що у військовослужбовців були різні можливості щодо якості проведення свого вільного часу. Чимало залежало не лише від особистого бажання, а й від місця проживання військовослужбовця. Адже одне – жити в столиці чи обласному центрі, і зовсім інше – у військовому містечку (ще й віддаленому).

У результаті дослідження, ми виявили, що віддаленість деяких військових гарнізонів від культурних центрів, унеможлиблювало організацію різноманітного дозвілля військовослужбовців та членів їх сімей.

Однак, завдяки роботі фахівців виховної роботи та фінансовій підтримці, з боку керуючого Львівською філією акціонерно-комерційного Києво-Печерського банку, Л. Козака стало можливим гастрольне турне по Закарпатській та Львівській областях, гурту Мар'яна Шуневича, який дав концерти в шести віддалених підрозділах і гарнізонах. Ще у березні 1993 року Львівською філією АК Києво-Печерського банку була започаткована широкомасштабна патріотична акція «Бізнес за духовне відродження українського війська»¹⁹.

Найбільше артистам запам'ятався концерт з воїнами радіолокаційного підрозділу, який розташовувався у серці Карпат – на висоті 1681 метр над рівнем моря. Це, до речі, найвищий об'єкт протиповітряної оборони України. на концерті були присутні не тільки солдати і офіцери, а також і їхні родини. Завдяки цьому концерту залишилися далеко проблеми нелегкого сьогодення, зникла втома після напруженого тактичного навчання, яке щойно закінчилось. Для того, щоб послабити психологічну втому, підняти моральний дух вартових повітряних кордонів, відділ виховної роботи західного району ППО України започаткував акцію «Львівські митці – захисникам неба»²⁰.

З метою покращення культурного обслуговування особового складу Управлінням виховної роботи Військово-Морських Сил України укладались договори про шефську співпрацю з управлінням культури Севастопольської міської державної адміністрації, театром танцю «Вікторія», вирішувались питання щодо відвідування військовослужбовцями строкової служби на пільгових умовах музеїв та кінотеатрів у м. Севастополі та м. Одесі. Як наслідок вдалої роботи в цьому питанні тільки у 2001 р. у військових частинах і на кораблях ВМС з концертними програмами виступило більш ніж 30 професійних і аматорських колективів з усіх регіонів України. Творчі колективи флоту прийняли участь у різних фестивалях мистецтва: міжнародному фестивалі спортивного бального танцю «Севастопольський вальс», фестивалі української народної пісні «Дзвени піснями, моя земля».

Реформування ЗСУ у 2003–2005 рр. не оминуло і митців, скорочувались військові посади музикантів, артистів. Основні зусилля керівництво МОУ спрямовувало на збереження унікальних творчих колективів, для чого вводились цивільні посади в штати військових оркестрів, ансамблів.

Проте, навіть в таких умовах військові музиканти продовжували творити прекрасне. Аналіз їх діяльності, в цей період часу, дозволив встановити ряд характерних особливостей їх роботи. Наприклад, художній керівник і головний диригент Ансамблю пісні і танцю ЗСУ, полковник Д. Антонюк створив такі твори, як «Армія великої держави», «Солдатські мрії». Ансамбль значно розширив творчий репертуар – де поряд з творами патріотичної тематики, академічною класикою та традиційним виконанням народних пісень успішно поєднувались джазова музика, сучасні хореографічні постановки, естрадні шлягери та пісні. Про кількість концертів проведених Ансамблем пісні і танцю Збройних Сил України свідчить таблиця 1, яка була складена на основі даних щорічника «Біла книга – 2005»²¹, «Біла книга – 2007»²², «Біла книга – 2009»²³, «Біла книга – 2010»²⁴, «Біла книга – 2011»²⁵, «Біла книга – 2012»²⁶, «Біла книга – 2013»²⁷.

Таблиця 1

*Кількість концертів проведених Ансамблем пісні і танцю
Збройних Сил України*

Рік	Кількість концертів
2005 рік	125
2007 рік	100
2009 рік	171
2010 рік	300
2011 рік	164
2012 рік	450
2013 рік	470

Військові артисти об'їздили багато віддалених військових гарнізонів з концертами, підвищуючи культурний рівень військовослужбовців та членів їх сімей.

У 2005 році солістка Ансамблю пісні і танцю ЗСУ Тіна Кароль здобула друге місце на фестивалі молодих виконавців «Нова хвиля» в Юрмалі (Латвія). З великим успіхом співачка виступала також перед українськими миротворцями в Іраку та Косово²⁸.

Наступна солістка Ансамблю пісні і танцю ЗСУ Злата Огнєвіч стала призеркою «Євробачення-2013». Вже через день після нагородження разом із Заслуженим академічним ансамблем пісні і танцю ЗСУ вона відвідала Республіку Косово з миротворчою місією. Артисти привітали особовий склад національного контингенту сил KFOR з Міжнародним днем миротворців ООН. Злата Огнєвіч виконала для «голубих беретів» уже відому «Gravity», а також українські та російські пісні²⁹.

Отже, можна зробити висновок, що у досліджуваній період на теренах України діяло два театри: Драматичний театр ЗС України та Драматичний театр Прикарпатського ВО. Діяльність театрів значно сприяла всебічному культурному розвитку військовослужбовців та членів їх сімей.

Також, велике значення мала діяльність Військово-оркестрової служби ЗСУ, Зразково-показового оркестру ЗСУ та Ансамблю пісні і танцю ЗСУ. Діяльність цих військових музичних колективів свідчить, що з перших днів існування ЗСУ, вони намагалися урізноманітнити життя військовослужбовців та членів їх сімей у позаслужбовий час, проводячи концерти у військових частинах та віддалених гарнізонах.

¹ Загороднюк Л. Творчих вам злетів і визнання // Народна армія. – 1994. – 2 серпня. – № 138 (682). – С. 4.

² Щербаков О. Військовий театр – гість «Херсонських ігор» // Народна армія. – 1994. – 9 серпня. – № 143 (687). – С. 4.

³ Климюк В. Львівські митці – захисникам неба // Народна армія. – 1994. – 4 жовтня. – № 178 (722). – С. 2.

⁴ Темко Г. Пісня – джерело духовності воїна // Народна армія. – 1994. – 12 листопада. – № 204 (748). – С. 4.

⁵ Загороднюк Л. Творчих вам злетів і визнання. – С. 4.

⁶ Щербаков О. Військовий театр – гість... – С. 4.

⁷ Загороднюк Л. Творчих вам злетів і визнання. – С. 4.

⁸ Галузевий державний архів Міністерства оборони України (далі – ГДА МО України) м. Київ. – Ф. 3669. – Оп. 18749. – Спр. 1. – Арк. 9, 49.

⁹ Там само. – Арк. 97–124.

¹⁰ Там само. – Арк. 72–88.

¹¹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 1.

¹² Там само. – Ф. 3657. – Оп. 28067. – Спр. 1. – Арк. 1.

¹³ Там само. – Арк. 88–89.

¹⁴ Жицький П. Найкращий посол нашої держави // Військо України. – 1995. – № 1–2. – С. 40–41.

¹⁵ ГДА МО України. – Ф. 1657. – Оп. 22359. – Спр. 1. – Арк. 19, 22, 45.

¹⁶ Там само. – Ф. 3697. – Оп. 30982. – Спр. 24. – Арк. 15.

¹⁷ Темко Г. Пісня – джерело духовності воїна. – С. 4

¹⁸ Там само.

¹⁹ Климюк В. Львівські митці – захисникам неба. – С. 2.

²⁰ Там само.

²¹ Біла книга – 2005. Оборонна політика України / Сунгуровський М., Чернова А., Шангіна Н. – К., 2006. – С. 79.

²² Біла книга – 2007. Оборонна політика України / За ред. Центру Разумкова. – К., 2008. – С. 79.

²³ Біла книга – 2009. Збройні Сили України – К., 2010. – С. 46.

²⁴ Біла книга – 2010. Збройні Сили України / Андресюк Б., Дем'яненко А., Клубань О., Корендович В., Куцин М. та ін.; за ред. В. Можаровського. – К., 2011. – С. 16.

²⁵ Біла книга – 2011. Збройні Сили України / Затинайко О., Клубань О., Кушнір І., Омелянчук В.; за ред. В. Можаровського. – К., 2012. – С. 44.

²⁶ Біла книга – 2012. Збройні Сили України / Бабенко А., Вдовенко С., Затинайко О., Замана В., Михайленко Ю., Можаровський В.; за ред. О. Олійник. – К., 2013. – С. 41.

²⁷ Біла книга – 2013. Збройні Сили України / Вдовенко С., Куцин М., Ліщинський О., Павленко В., Палій В., Руснак І. – К., 2014. – С. 35.

²⁸ Біла книга – 2005. Оборонна політика України. – С. 80.

²⁹ Смєлов Ю. Знай наших! // Військо України. – 2013. – № 5. – С. 52–53.

В статье исследуется деятельность театров и музыкальных коллективов Вооруженных Сил Украины. Отмечается, что они имели большое значение в организации досуга и отдыха военнослужащих и членов их семей. Для осуществления театрально-художественной деятельности в воинских подразделениях значительную поддержку и помощь оказывало военное руководство и коммерческие структуры. Акцентируется внимание на активной гастрольной деятельности артистов, во время которых они посещали многие отдаленные военные гарнизоны со спектаклями и концертами, повышая культурный уровень военнослужащих и членов их семей. Отмечается, что досуг и отдых военнослужащих играет значительную роль в снятии физической и психологической нагрузки, которая накапливается в процессе военной службы.

Ключевые слова: театрально-художественная деятельность, ансамбль, оркестр, театр, военнослужащие, Вооруженные Силы Украины.

The activities of theaters and musical groups of the Armed Forces of Ukraine are analyzed in the article. It is noted that they were of great importance in the organization of leisure and recreation of servicemen and their family's members. The significant support and assistance was provided by military leadership and commercial structures to implement theatre and art activities in the military units. The focus is on active touring activity of artists, during which they visited many remote military garrisons with performances and concerts, raising the cultural level of servicemen and their family's members. It is noted that leisure and recreation of servicemen plays a significant role in removing physical and psychological pressure accumulated during the military service.

Keywords: theatre and art activities, ensemble, orchestra, theater, servicemen, the Armed Forces of Ukraine.